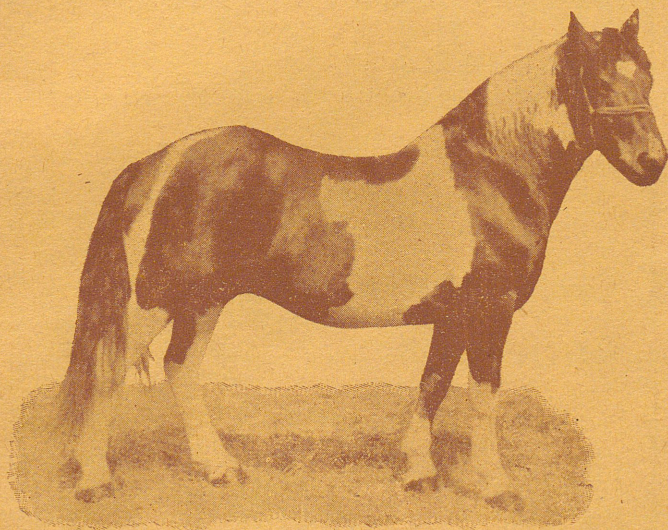
БІБЛІОТЕКА „СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРЯ“ Ч. 45.

В. КОРОЛІВ - СТАРИЙ

ЯК ВИБИРАТИ КОНЯ

ПОРАДНИК ПРАКТИКА

Видання VI, виправлене автором.

(56-а тисяча).

З 22 МАЛЮНКАМИ

НАКЛАДОМ КРАЄВОГО ГОСПОДАРСЬКОГО Т-ВА „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“ У ЛЬВОВІ.

БІБЛІОТЕКА „СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРЯ“
Ч. 45.

В. КОРОЛІВ - СТАРИЙ

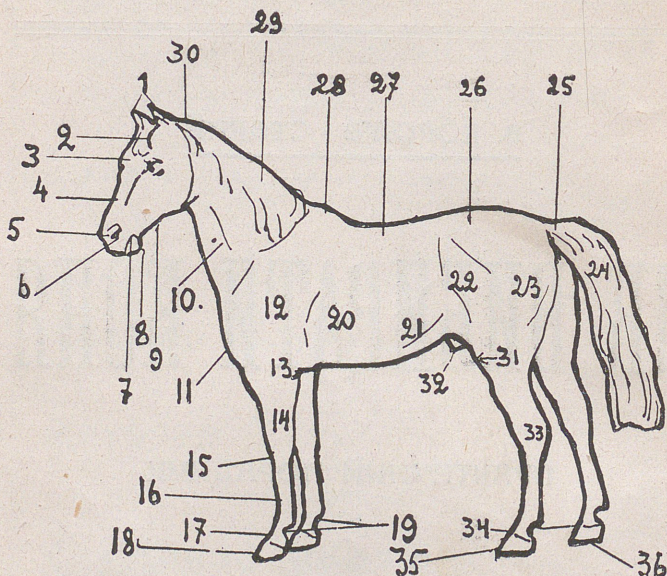
ЯК ВИБИРАТИ КОНЯ

ПРАКТИЧНИЙ ПОРАДНИК

З 22 МАЛЮНКАМИ

Видання VI, виправлене автором.
(56-а тисяча).

Львів 1930
Накладом Краєвого Господ. Т-ва „Сільський Господар“.
З друкарні Видавничої Спілки „Діло“, Львів, Ринок ч. 10

Мал. 1. Назви частин кінського тіла.

1. вуха, 2. чубок, 3. чоло, 4. храпи, 5. ніздрі, 6. крило носа, 7. кут рота, 8. спідня губа, 9. вилиці, 10. яремна жила, 11. підгрудок, 12. лопатка, 13. лікоть, 14. підплеччя, 15. пясток, 16. цівка, 17. путо, 18. копито, 19. мички, 20. підпруга, 21. підребёрря, 22. здухвина („голодна ямка"), 23. стегно (окіст), 24. хвіст, 25. ріпиця, 26. крижі, 27. спина, 28. степ (холка), 29. шия й грива, 30. потилиця, загривок, 31. коліно, 32. пуздро, 33. пятка (скаковий суглоб), 34. вінець копита, 35. заціп копита, 36. підошва копита.

По сторонах освічених, культурних, де сільський господар провадить свою господарку по новітньому, а через те й є вельми заможним, живого двигуна — тяглових господарських тварин повільно заміняють на мотора машинового. „Залізний кінь“ — чи то трактор, чи тяглове авто дуже сильно поширюються по згаданих країнах Европи, а особливо — по Америці. Але наш господар, що лише по війні починає знайомитись із новітньою господаркою, що не встиг ще стати заможним, про машинові мотори здебільшого ще й мріяти не сміє. Вже добре й те, коли він послухає розумної ради аґронома, або, прочитавши в якомусь сільсько-господарському часопису, почне обробляти свій малий кусник поля коровами, з яких має подвійну чи потрійну користь (як із тягунів, виробниць молочних продуктів і постачальників мяса). Одначе для багатьох господарств по наших землях ще й доси є конечне потрібні робочі чи виїздні коні. Отже, тому є між нами ще багато таких селян, що за всяку ціну мусять мати коня.

Та вже зпокон-віку так велося на наших землях, що справа торгу кіньми спочивала пере-

важно в руках несовісних продавців — ріжних ліверантів, жидів та циган. А тому може ні на чому іншому так не напалювались наші селяне-гречкосії, як саме на купівлі коней, купуючи їх по ярмарках, де бувають найбільш сприятливі умови для нечесної праці всяких шахраїв. А нині, коли такий світ настав, що кожен так і намагається вирвати у іншого шматок з рота — надто легко ускочити в біду, повіривши на ярмарку якомусь непевному, чужому чоловікові.

Ще заможні господарі, що звикли ходити коло коней змалку, знають, чого треба додивлятися; а вже бідні селяне, яким доводиться купувати собі коней найчастіше по ярмарках та базарах, певно, не всі тямлять, як треба вибирати коня і чого найбільше слід оберегатися. Тим то нерідко й буває, що бідний чоловяга скілька років складає сотик до сотика, щоби купити шкапину; піде на ярмарок, приторгує там яку конячку, наче й зовсім добру, віддасть за неї чималі гроші, а як приведе її до дому та обдивиться, не хапаючись, скрізь гарненько — то аж сам здивується, що придбав таке ледащо: шкапа й стара, і з жовнами, і без ніг, або ще й з запалом.

І таке лихо може статися з кожним, хто не знає, як приступитися до діла.

Отож, щоб оборонитися від такої біди, треба добре знати, як саме слід обдивлятись коня, на що найперше треба зважити, чого треба остерегатися та ще й знати, де найчастіше бувають усякі вади

та хвороби. Треба ще уміти коня й випробувати. А найбільше слід твердо памятати той порядок, якого треба додержувати при огляді, особливо тоді, як коней купують по ярмарках у циган та ліверантів. Відомож, що цигане знають чимало всякого способу, як заморочити та обкрутити й тямущого чоловіка, а тим більше такого, що не тямить гаразд, як це діло робиться.

На ярмарок найкраще йти з певною досвідченою людиною, щоб було з ким порадитися та розпитати, бо недурно-ж каже приказка: „Одна голова — добре, а дві — ще краще“. Та вдвох можна й краще роздивитися; чого не вглядить один, то того додивиться другий, про віщо забув сам, те, дивись, нагадає товариш. По ярмарках — ще треба оберегатися не тільки самого ліверанта чи цигана, який продає шкапу, а ще й ріжних сторонніх людей, які раз-у-раз обступають тих, що торгуються. Ліверанти всі тягнуть руку один за одного і тоді, як продає один, інші збіраються купою довкола, мішаються у торг, збивають покупця; „відводять йому очі“ від тих вад, які має коняка або навмисне набивають ціну, коли бачуть, що шкапина прийшлася до вподоби купцеві. Таких людей ніколи не слід слухати та йняти їм віри, а треба скрізь самому пильно дивитись та найдужче доглядати саме те, чого власник не хоче показувати.

Щоб не проґавити чого негарного, треба, як уже було сказано, розглядати коняку не всю зара-

зом, а по частках, та не хапаючись, по ряду: йти очима від вуха, та аж до заднього копита. Зробити це зовсім не так тяжко, як може здаватися з першого погляду. Звісно, як тільки це запримітить той циган, що вивів на ярмарок коня з вадами, то він навмисне буде всякими способами збивати купця з ряду, вказуватиме йому на те, то на інше, навіть і сам може обявити де-які вади, щоб збити покупця з пантелику та зробити його ймовірним. Тільки-ж ті вади, на які вкаже сам ліверант, будуть невеликі, а які є важні, то циган усяким способом норовитиме, щоб їх було не запримічено. Це треба памятати, бо такий циганський звичай примушує догадуватися, що коняка має тяжку хибу, котру циганові хочеться приховати.

Огляд коня слід починати з голови.

Насамперед треба оглянути **вуха.** У дужої коняки вуха стремлять просто догори та вперед: вона не спускає їх додолу, не нашорошує та не тремтить ними. Добра коняка рідко-коли держить вуха по „коровячому“. Люде примічають, що такі обвислі додолу (волячі) вуха бувають у тихих, плохих коней; одначе, така прикмета справжнюється не завжди. Частіше буває, що коні, хоч які-б баскі були, опускають вуха тоді, як занедужають; так само вниз спускають вуха й коні дуже ледачі.

Коли-ж кінь насторожує вуха та тремтить ними, особливо, як поблизу щось зашелестить, то з того можна догадуватися, що кінь буде полохливий. Полохливими коні робляться найчастіше від низькоокости; такі коні, що погано бачуть, тремтять вухами, щоб розпізнати вухом те, чого гаразд не добачають їхні очі.

Іноді буває так, що у коня одно вухо стирчить як слід, а друге раз-у-раз відвисає. Це буває у коней хворих на паларик (паралич).

Одначе-ж не слід тільки дивитися на вуха, треба ще неодмінно полапати їх руками. Іноді буває так, що коняка видається зовсім дужою, а тимчасом, як покладеш їй у вухо палець, вона наче того й не помічає і не тріпає вухами. Ця прикмета дуже кепська, й такої коняки не слід купувати, бо вона напевне хворіє на „оглум“, (мозкову водянку, дурійку).

Так само треба неодмінно полапати й **поза вухами,** аж до чубка, бо в тім місці, де вязи переходять у голову, часто трапляються всякі опухи та болячки, що ховаються під гривою або вуздечкою. Ці „пухлини“ дуже тяжко, а іноді то й зовсім не можна загоїти. (Мал. 22, 5).

Після того, треба оглядіти **вилиці.** Добрі вилиці широко розставлено, а в коней з такими вилицями, що близько сходяться одна до одної, часто хворіє горлянка, бо вилиці давлять на неї і особливо тоді, як коняка швидко біжить та дуже дихає. Щоб їм не боліло, такі коні високо зади-

рають голову догори, наче все дивляться на небо, чи на зірки, а тому їх і звуть „зіркочетами“. Для запряжного (шорного) коня це чимала вада, але для сільської, тихої роботи такі коні годяться.

Під вилицями треба пильно облапати **залози.** (Мал. 2).

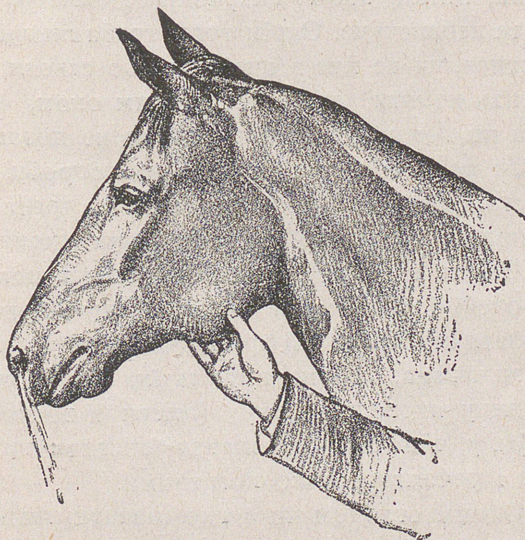
У дужої коняки залози бувають невеликі і їх незнаюча людина часом не відшукає. Як же прикинеться яка пошесть — чи залозиця (мит), чи носатизна (сап), то залози тоді дуже набрякають, робляться більшими, болячими. Якщо-ж кінь захворіє на сап, то залози, окрім того, що робляться більші, ще твердіють, бубнявіють, і, буває, зливаються в одну грудку та й приростають до вилиць. Цього треба оберегатися найдужче, бо сапата коняка не тільки сама неминуче згодом пропаде, а ще може передати пошесть людині, а від тієї пошести вже ніякі ліки не допоможуть.

Ніколи не слід забувати подивитися **на чоло та під чубок,** бо й там можуть трапитись якісь рани та садна, що часто бувають у полохливих коней, які спрожогу бються головою об що доведеться. (Мал. 22, 2).

Пізнати, чи не хворіє коняка **на очі**, не легко. Через те слід пильно їх обдивлятись і не інакше, як обоє заразом, бо часто трапляється, що одно око ціле, а друге хворе. Звісно, що циганові бажано хвору шкапу збути за дужу, то він і буде

кільки мога силкуватися, щоб покупець не доглянув цієї вади.

Очі випробовують так. Насамперед дивляться, чи вони однакові: чи дуже витріщені, чи ні; чи

Мал. 2. Так виглядає кінь, слабий на залозування (мит).

світлі, чи з якимибудь плямами; чи на верхніх віях багато маленьких зморщок. Все це має вагу, буває ознакою. Так, наприклад, у коняки, що одним оком бачить краще, а на друге гірше — одно яблуко (банька) буде кругліше за друге („баранкувате“

око). А якщо вона й обома не дабачає, то у неї на верхніх віях буває багато маленьких зморщок, які робляться з того, що вона дуже витріщає очі, аби краще бачити. У інших коней, що слабіють на очі, по очах буває розсипано маленькі плямки, цятки, або-ж „каринки" і саме око стає сухе те неблискуче. Окрім того, треба пильно приглядатися, чи не йде з очей багатьо сльози, чи не миготить коняка дуже часто яким оком, чи під очима не позлипалося волосся, чи не позападали очі. Це останнє не так вказує на хворобу, як на старість. І, щоб не помилитися в літах, треба добре придивлятись, як глибоко позападали у коняки очі.

Окрім огляду, неодмінно слід і помацати край очей, бо цигане та ліверанти, щоб коняка не здавалася старою, іноді проколюють їй ті мішечки, що над очима, та і надимають їх, або наливають всередину якогось спуску (оливи з воском), чи парафину, від чого позападалі містини вирівнюються і робляться мало помітними.

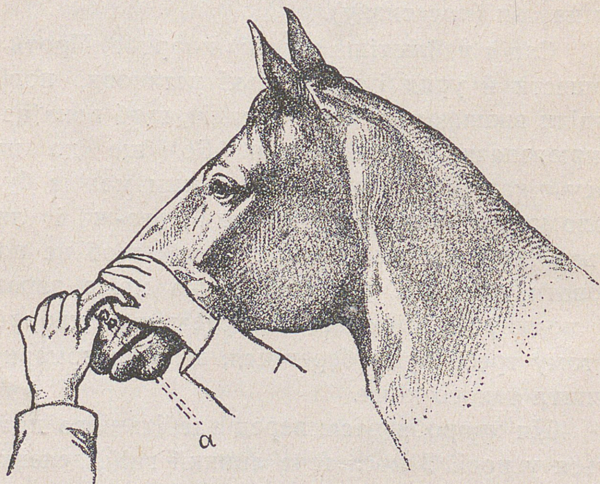
Одним оглядом не легко пізнати, чи бачить коняка на обидва ока, чи тільки на одно. Тоді роблять так: затулюють одно око рукою, а перед другим махають пальцем другої руки, наче хочуть вдарити по оці. Якщо коняка бачить, то вона буде відхилятися та зажмурюватиме око. Так само роблять і з другим. Тільки не слід, махаючи, наставляти пальця надто близько до ока або черкати по оці, бо тоді й при хворобі коняка буде миготіти однаково, як і з дужими очима.

Обдивившись **щелепи** — чи не має там, як кажуть: „зубної нориці“, або по вченому „фістули“ (Мал. 22, з), треба перейти до огляду **носа**. Ніс треба оглядати з великою увагою, щоб чого не проморгати та не віддати гроші за коняку хвору на сап (носатизну).

Сап є найлютіша кінська хвороба. Проти цієї пошести й уряд і громадські установи, повітові виділи вживають всяких заходів, щоб вона не поширювалася поміж кіньми. Бо ще до цього часу лікарі не знають ліків, якими можна було-б допомогти захворілій скотині, то-ж і лишається тільки вбивати таких коней, щоб не поширювати хвороби. Сапата коняка може заразити й людину незлічимою смертельною хворобою, а тому треба дуже берегтися, щоб на ярмарку не купити такого коня.

Ця хвороба насамперед здебільшого помічається у носі. З носа тече липкий гній, зеленкуватий, наче соплі. Він засихає струпами по краях ніздрів та іноді буває змішаний з кровю. Часом гній дуже смердить. Поки коняка стоїть спокійно, гній держиться у неї в носі, але-ж, як вона чхає, то гній випадає з носа шматками. Окрім того у середині, на крилах носу, а найчастіше — на перетинці між ніздрями у хворої робляться невеличкі чирячки або виразки, які згодом можуть заростати, полишаючи після себе рубці, схожі на зірки. (Мал. 3.) Буває й так, що вони робляться не тільки у носі, але й по всій шкірі, з них теж ви-

тікає гній; а іноді буває й таке, що чиряки робляться скрізь по шкірі, а саме в носі — їх нема. Такий сап, що виявляється на шкірі, зветься шкіряним або „лихим“ і його легко розпізнати, а от

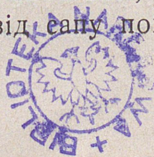
Мал. 3. Сапні виразки на носовій перетинці.

носовий сап пізнає далеко не кожний. Тут треба згадати ще й те, що говорилося про залози. Коли сап буває у лівій ніздрі, тоді здебільшого дужче опухає й ліва залоза; коли-ж гній тече з правої ніздрі, то набрякає й права залоза. Окрім того у коня, хворого на сап, часто буває кашель; коняка стає невеселою, стоїть, схиливши голову, мало їсть, дуже кощавіє, іноді тремтить. Але-ж

ці останні прикмети не конечні: трапляється й так, що кінь довго слабує на носатизну, однак є ситий і цілком бадьорий. Цигане знають багато всякого способу, щоб приховати ту пошесть. Обмивають ніс, щоб не було видно чиряків, в ніздрі напихають губки чи соломи; перед тим, як вивести коняку на ярмарок, примушують її чхати, даючи нюхального тютюну (табаку) й тим прочищають ніс. А буває й так, що перед ярмарком набивають коневі морду, аби він не підпустив покупця взяти за голову та обдивитися ніздрі.

Взагалі, треба памятати, що як тільки доведеться примітити щось непевне, то краще такої коняки не купувати, щоб часом не зазнати великого лиха. Коли-ж кінь дуже до вподоби, то треба покликати ветеринарного лікаря, або умовитися з продавцем, щоб через кілька днів повернути йому коняку назад, якщо в неї виявиться хвороба. Тут взагалі слід додати, що кожен, хто купує коней у незнайомих продавців, конче повинен напевне довідатися, як того чоловіка, що продав, звати, з якого села він є, яка його адреса. Тоді покупець, в разі якогось ошуканства, зможе знайти шахрая й повернути назад свої загорьовані гроші.

Коли у коня тече з носа, то, оглядаючи його, треба стерегтися замазати собі руки або одежу тими соплями, бо віскряки сапатої коняки дуже заразливі й, таким способом, сап може перейти на людину, а люде від сапу помірають у страшних

муках. Окрім того, після огляду, треба гарно змити руки. Далі, усякому господареві, що купив коня, знаючі люде радять лишити його, поки-що тижнів на два окремо від інших (доморослих) коней, щоб новий кінь нагодою не заразив і своїх дужих коней.

У носі також заводяться іноді ще такі опухи, що їх прозивають **полипами** (Мал. 22, $_4$). Ці полипи ростуть хоча й не швидко, але дуже розростаються. Вони надавлюють з середини на носові кістки і не тільки нівечать коняці голову, а ще й можуть викликати запал. Такій коняці важко, або зовсім нема як дихати, і через те вона не годиться для швидкої ходи. Якщо полипи дуже розрослись, то їх не трудно пізнати. Іноді буває так, що вони стремлять з ніздрів, мов дитячий пальчик, коли-ж їх не видно, можна про них довідатися таким способом: треба примусити коняку пробігатись і тоді підставити їй на 4—5 цм. коло носа долоню. Так можна вчути, що з однієї ніздрі йде помітно менше пари, як із другої. Коли-ж опух такий величезний, що з якогось боку розпіраються носові кістки, тоді вже зразу видко, що у коня в носі є полипи. Від цієї хвороби коні, буває, й здихають, але цей опух можна вирізати.

Далі слід обдивлятися **рот та губи.**

Треба памятати, що найкраще рот та губи роздивлятися тоді, як кінь буде без вуздечки, або й без обротьки, бо як у роті будуть вудила, то здебільшого до всього не додивишся. Та й усю го-

лову треба булоб оглядати без усякої упряжки, бо цигане та ліверанти часто навмисне виводять коней на продаж у таких вуздечках, за якими не видно дечого. Так, наприклад, тим коням, що в старих літах вже не мають сили щільно затуляти рота і в них відвисає нижня губа, — цигане надівають таку вуздечку, щоб вона піддержувала губу. Хоч стару коняку можна пізнати й не тільки по губах — про те буде сказано далі, — отже-ж, обдивляючись губи, треба неодмінно примічати: чи не відвисає нижня губа вся, або тільки з одного боку. Якщо відвисає вся, то може коняка тільки стара, а якщо одна частина, то це вже погано, бо вказує на палярик (Мал. 22, $_{35}$). Такі коні не добре забірають їжу, а через те, як їх не годуй, спадають із тіла й кощавіють. Треба знати, що деякі люті цигане так ще й не те роблять, щоб коні не спускали додолу губ: перед тим, як вивести коня на ярмарок, вони наштрикують нижню губу товченим шклом, або наколюють голками. Це дуже боляче і бідна тварина не перестає ворушити губами, а через те й здається, що губи в неї, як слід.

Інші коні бувають, як кажуть, **туговузді,** цеб-то такі, що не слухають ні поводів, ні віжок. Це теж не гаразд і цигане таким коням так само розвережують губи. Одначе через який час шкло повипадає, або наколи позагоюються, і коні знову робляться такими-ж, як були й раніш.

Щоб добре роздивитись **язика,** треба неодмінно самому його брати в руки та розглядати

з усіх боків, щоб не проґавити на ньому яких ран, болячок чи надрізів. Язик повинен бути чистий, бо всяка хвороба на ньому, окрім того, що заважає коневі їсти, як слід, ще дуже шкідлива тим, що довго або й зовсім не загоюється. Всередині в роті теж треба додивлятися, щоби не було якихось саден, пухирів або заїдів, що робляться від нерівних та гострих зубів.

Оглядівши всю голову, треба найпильніше обдивитися **зуби.** Зуби, окрім того, що сами часто бувають попсовані та можуть шкодити здоровлю коняки, вони для неї — все одно, що метрика для людини. Як грамотний по метриці впізнає, скільки років людині, що в тій метриці записана, так тямущий чоловяга побачить по зубах, скільки саме років прожила яка коняка. Одначе, й у метриці можна так позатирати письмо, що ніякий вчений не добере, що в ній надряпано; так само цигане та ліверанти уміють нівечити кінські зуби, щоб покупець не розпізнав по них, скільки коневі літ. Та воно і без циганських вигадок іноді буває нелегко довідатися запевне про кінський вік, бо інші коні мають нерівні, попсовані зуби, та ще й негарні звичаї (норови). Попсовані зуби бувають тоді, коли, або верхні щелепи випірають вперед, як у коропа (Мал. 15.), або-ж нижні — як у щуки. (Мал. 16.). Такі зуби нерівно зтираються і через те можна помилитися в літах. Те-ж трапляється, якщо деякі зуби коротчі або довші за інші. А часто й самі коні нівечать собі зуби тим, що гризуть

ясла, коновязи та інше. На таких коней кажуть, що вони „з прикускою". Хоча прикуска на початку і не дуже вадить самим коням (таких коней часто обдимає, бо вони, гризучи ясла, наковтуються повітря) тимчасом, заважає запевне розпізнати, скільки коняці буде віку.

Щоби добре обдивитися зуби, неодмінно треба витягти язика на бік, — тоді коняка дужче

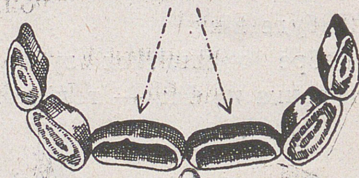

Мал. 4. Лошачі (молочні) сікачі на другому році.

роззявляє рота та легче дає розглядати зуби. Тут зауважимо, що витягати коневі язика чи взагалі вкладати йому руку до рота треба так, щоб рука не лягала йому просто на зуби, бо кінь може дуже покусати руку або комусь необачному й цілком відкусити пальця. Тому руку треба засоляти збоку рота між передніми й кутніми зубами по так званому беззубому краю щелепів.

Кобила, зовсім доросла, має всього 36 зубів: по 18 у кожній щелепі. У кожній щелепи розріжняють 6 передніх зубів, які звуться сікачами або

різцями і 12 задніх, що їх прозивають кутніми або-ж коріняками. Сікачи розміщуються так: два передніх звуться заціпами, два бокових — серед-

Мал. 5. По двох з половиною роках.

німи, й два крайніх — окрайками. (Мал. 4.). Всі останні — чи верхні, чи нижні звуться просто кутніми.

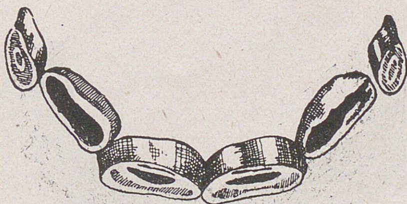
Мал. 6. Три роки.

Огирі (жеребці) окрім цих зубів мають ще 4 икли: по 2 в кожній щелепі.

Кінські літа розпізнають тільки по сікачах: а саме по тому, наскільки вони постиралися від їжі.

Сікачі, як у людей, так і в коней, бувають дитячі (молочні „лошачі“) і сталі („кінські“). Ло-

шачі, що бувають тільки в молодих літах, дуже відмінні і не подібні на сталі. (Мал. 5.). Вони завжди коротчі й слабші від сталих; мають ши-

Мал. 7. Три з половиною роки.

рокий, наче лопатка, верх і вузчають близче до коріння, а через те бувають схожі на клинці. Від того вони не пристають щільно один до одного

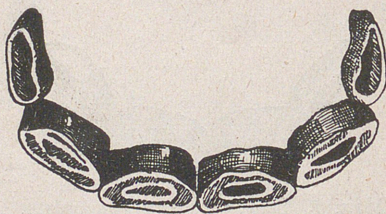

Мал. 8. Чотири роки.

і між ними, коли дивитись на них спереду, зостаються вугласті щілини. Лошачі зуби помітно біліші, як сталі. Вони згодом самі собою випадають, а замість них виростають сталі. Сталі зуби лишаються вже на увесь вік і з кожним роком потрошку все змінюють та й змінюють свій вигляд.

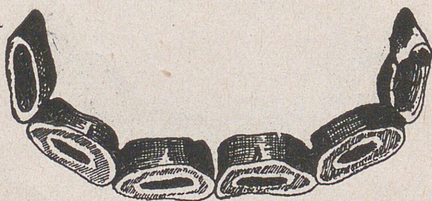
На них виявляються такі ознаки, по яких і треба вгадувати конячі літа.

Лошата найчастіше родяться без зубів, а вже потім між 1—5 днем витикаються заціпи. Попе-

Мал. 9. Чотири з половиною роки.

реду показується передній край зуба, а задній витикається мало не через місяць. Середні сікачі

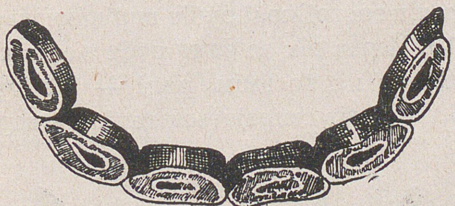

Мал. 10. Пять літ.

прорізуються наприкінці першого, або й на другому місяці, а окрайки — між 5—9 місяцями.

Лошачі зуби, так само, як і сталі, мають зверху ямки, що звуться „мисочками". В молодих зубах ці мисочки мають гострі, високі краї, що зго-

дом стираються від їжі. Це стирання в дужих зубах йде рівно, по-ряду і починається воно з нижніх щелепів. Першими починають стиратися мисочки на заціпах, — це буває саме в один рік.

Мал. 11. Шість літ.

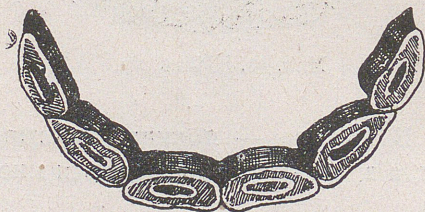
(Мал. 4.). В півтора — починають стиратися середні зуби, а в два — уже стираються мисочки і на

Мал. 12. Сім літ.

окрайках. З двох з половиною років починають випадати зуби лошачі й на їх місце зявляються сталі. (Мал. 5.). Сталі зуби витикаються майже одночасно у верхніх і нижніх щелепах. Ця зміна йде аж до шостого року: в два з половиною —

висипаються заціпи; в $3^1/_2$ — середняки, а через рік — і окрайки. Замість тих, що висипалися, теж по-ряду витикаються й сталі зуби: першими — заціпи, які і вирівнюються до трьох років. (Мал. 6.). Після трьох вони вже починають стиратись, і в шість літ гострі краї зубів вирівнюються зовсім (Мал. 11.). Через рік те саме робиться з середніми (Мал. 12.), а на восьмім році — і з окрайками (Мал. 13.). У 9 літ стираються заціпи в верхніх ще-

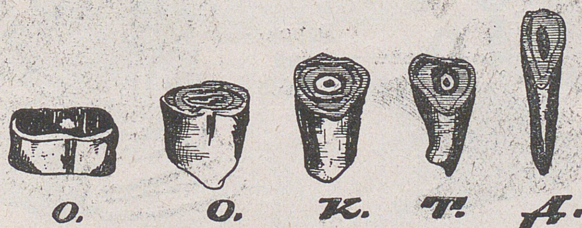

Мал. 13. Вісім літ.

лепах, в 10 — середняки, а в 11 — окрайки. Виходить, що в 12 років усі зуби в коняки будуть без мисочок. Далі вони теж не лишаються без відмін, тільки вже ці переміни не такі виразні, як до 12 років. Через те й кажуть, що тільки до 12 років і можна напевне розпізнати, скільки коняка має літ. Далі вказати це не так легко.

Тут слід примічати не тільки те, як стираються мисочки, а ще й те, як переміняється верхня частина зубів. До 12 років, якщо дивитися на зуби зверху, на мисочку, то вони бувають кругловаті,

одначе не зовсім круглі, а наче здавлені вподовж (овальні), (Мал. 14, $_{о}$, $_{о}$). Після дванадцятого року вони робляться круглими (Мал. 14. к), а вже далі, років у 18, по всіх зубах на тій поверхні, що нею вони труться, виявляються по три кути, тобто згори зуби стають гранчастими (трьохкутні) (Мал. 14. т). Після цього років у 22—24 зуби знову робляться кругловатими, вже не в той бік, як були

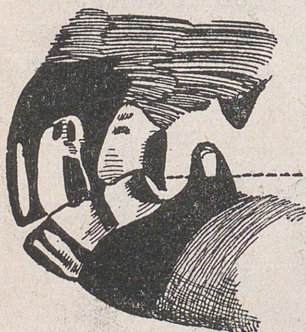

Мал. 14. Ріжні форми зубів у віці від 12 до 24 років.

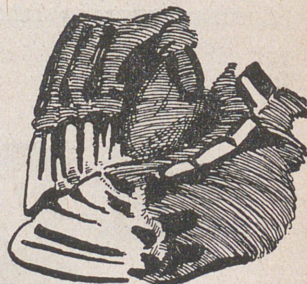
до 12 літ, а впоперек (Мал. 14. д). Після 24 літ жадний вчений не відгадає напевне, скільки коняці буде років із роду.

От так, як отце сказано, пізнають літа у кобил. У жеребців, крім того, треба зважати й на икли, що прорізуються після чотирьох літ, а стираються коло 12. Крім того у жеребців іноді виростають ще додаткові так звані „вовчі зуби“ або „вовчки“. Бувають вони на верхніх щелепах, по одному з кожного боку перед кутніми зубами. Тому що вони здебільшго самі згодом випадають, то при пізнаванню віку коня, їх у рахубу не беремо.

Окрім вказаних одмін, на зубах бувають ще деякі інші прикмети, по яких теж можна догадуватись про літа коня. Так, наприклад, чим коняка молодча, тим у неї зуби стоять рівніше і їх менше видко з щелепів (Мал. 15.); з літами-ж вони ви-

Мал. 15. Після восьми літ.

Мал. 16. Зуби старої шкапи.

тикаються все більше й більше і, як дивитися на них збоку, то верхні і нижні сходяться під гострим кутом і стоять більш навскоси до щелепів (Мал. 16.). Далі й сами щелепи з літами змінюються. У молодих коней, як дивитися на зуби зверху, на мисочки, то щелепи бувають кругліші, як зігнута дуга (Малюнки 4, 5 та інші), а в старих коней щелепи рівняються й щелепова дуга помітно розправляється (Маль. 17.). А через те, що нижні щелепи здебільшого виходять трохи наперед проти верхніх, то останні верхні окрайки стираються не однаково: спереду дужче, а ззаду — менше. Від

того задній край довшає, і, як кажуть, зуб стає схожим на воронячий дзьоб (Мал. 15.). Такими окрайки стають у 8—12 років.

Все це треба добре памятати, довго, довго придивлятися до коней, щоб привчити око, бо без

Мал. 17. Після 24 літ.

досвіду, з одного маху, дуже нелегко розпізнати кінські літа. Найліпше-ж, йдучи купувати коня, слід собі, як молитву, запамятати оцю табличку:

Поява зубів у коней.

Лошачі (молочні) витикаються:

Заціпи при народженні, або протягом першого тижня;

Середняки — протягом перших 4—6 тижнів;

Окрайки — протягом 5—9 місяців;

Икли — від народження, аж до 4 літ, але у багатьох зовсім не прорізуються.

„Вовчі“ — випадково;

Передні кутні — між 10—12 місяцем;

Другі кутні — між 18—24 місяцем;

Треті кутні — між 4—5 роками.

Зміна молочних на сталі.

Заціпи — зміняються між $2^1/_2$—3 роками;

Середняки — зміняються між $3^1/_2$—4 роками;

Окрайки — зміняються між $4^1/_2$—5 роками.

Сікачі верхніх щелепів зміняються на 2—3 тижні раніш, як в щелепах нижніх.

Стирання сікачів.

Стирання мисочки на зубах при нормальних умовах буває протягом року трохи більше, як на 2 міліметри. Тому, що на лошачих (молочних) мисочки бувають завглибки в 2—3 міліметри, на нижніх сталих — 7 міліметрів, а на верхніх сталих — 14 міліметрів, то й стирання зубів проходить так, що:

Лошачі заціпи **стираються в 1 рік;**

Лошачі середняки стираються в 2 роки;

Лошачі окрайки стираються в $2^1/_2$ роки.

Нижні сталі заціпи більшь-менш в 6 років;

Нижні сталі середняки більш-менш в 7 років;

Нижні сталі окрайки менш-більш в 8 років.

Верхні сталі заціпи в 9 років;

Верхні сталі середняки в 10 років.

Верхні сталі окрайки в 11 років.

В 12 років — всі сікачі без мисочок.

Особливо це слід знати на те, що цигане та ліверанти навмисне нівечать старим коням зуби, щоб по них не можна було розгадати літ. А то і від природи трапляються такі коні, що в них бувають надто мягкі зуби, котрі стираються швидче, як було тут росказано. А крім того, трапляються й такі коні, що в них зуби бувають чорні, неначе вимазані смолою. На таких „смоляних“ зубах дуже важко розпізнати, як вони постиралися. Це знають цигане й нерідко висмалюють старим коням мисочки на зубах розпеченим залізом, тоді й білі зуби чорніють та робляться схожими на смоляні. Не легко теж розпізнати літа у коней „з прикускою“, або з нерівними зубами, або в тих, що мають лихий звичай ковтати повітря (так звані „регуни“).

Вже не раз згадувалося, що опріч одмін на зубах, можна найти ще деякі інші ознаки та прикмети, що допомагають пізнати у коней літа. Так, наприклад, треба памятати, що у старих коней бувають позападалі очі, поодвисалі губи, сама коняка стає кволою, не басує. Як що вона білої масти, то в неї на морді буває, як кажуть, „гречка“ (кущики чорного або рудого волосся), а у темних коней показується сивина. Далі, люде примічають, що у старих коней на ріпиці виростають хвостові ґудзи: ріпиця в деяких місцях робиться грубшою — отці частини й звуться „ґудзами“. Перший ґудз робиться між 12—14 роками, а другий — після 18. Одначе ці прикмети не дуже певні й ча-

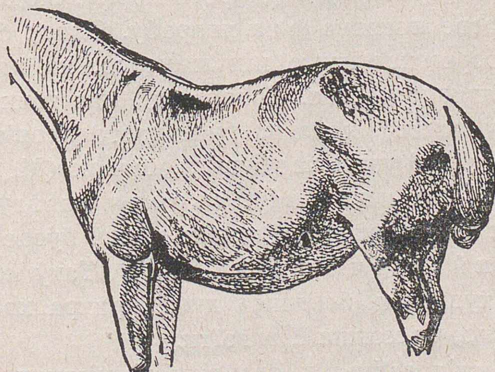
сто буває, що ґудзи робляться у коней, яким нема ще й десятьох літ. Отож насамперед треба пильніше роздивлятися зуби, бо, хоча й по них можна помилитися, та всеж таки менше, як по інших прикметах.

Зубами закінчується огляд голови. Далі обдивляються **шию.** По ній треба проводити рукою, щоб запримітити всякі опухи чи пухирі, що найчастіше бувають на ярмовій (шийній) жилі (Мал. 22, $_{8}$) від кровопускання. Також слід берегтися корости, розчосів або затьорок. Бо хоча усе те буває й легко вигоїти, одначе слід памятати, що все-ж таки доведеться гаяти час і гроші, щоб визволити коня від тих вад. Отже треба вимагати, щоб шия була гладенька, без нерівностей, шрамів чи близн, без лисин чи якихсь поранень шкури.

На спині треба найпильніше обдивлятися **степ (холку),** щоб не було на ньому яких струпів, або нагнітів (Мал. 22, $_{9}$). Ніколи не слід купувати коня з цією хворобою, бо нагніти бувають неоднакі. Інші доводиться гоїти по кілька місяців, а від де-яких шкапина може і зовсім пропасти. Нагніти іноді бувають і низче степу: по тих місцях, де лежить сіделка (Мал. 22, $_{10/11}$) або сідло. Пізнати нагніт можна так: спочатку притиснути степ коневі злегенька. Коли в нього буде лише „запарена“ шкіра, то він почне пручатися й казитися навіть від легкого дотику. Як що-ж у нього буде глибокий нагніт (дуже небезпечний, бо при ньому

гниють уже й кістки похребтини), то кінь пручатиметься тільки при сильному натиску.

Як дивляться на **плечі**, то помічають — чи не більше одно рамено від другого, чи не має на них якихось опухів, жовнів, (Мал. 22, 8) болячок, затьорок. Те саме може бути й у **грудях.** Розглядаючи груди, ще слід дивитися, яка у коня буде

Мал. 18. Солом'яне черево.

„підпруга". Глибокою підпругою звуться такі груди, коли підгрудок спускається або-ж низче ліктя, або стоїть врівні з ліктем. Коні з такою грудиною мають великі легені, а тому не швидко стомлюються і можуть прудко бігати.

Плечі, шию та груди неодмінно треба лапати рукою, бо робочі коні найчастіше мають довгу шерсть, а під нею й невидко, що робиться на самій шкурі.

Далі роздивляються **спину, черево, здухвини.**

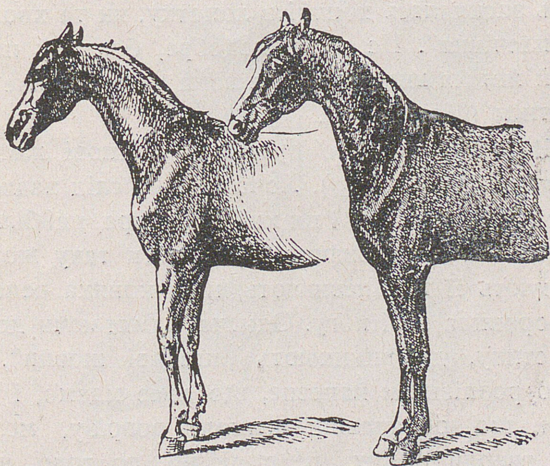
Негарно, як спина буває вгнута, як кажуть „сідлиста" (Мал. 22, 12), бо коні з такою спиною найчастіше бувають малосильні. Лише у кобил, що багато жеребились, така спина буде нормальною. Інші коні мають таке товсте черево, як жлукто (М. 18). Невелика це вада, бо таке черево найчастіше буває від недоброго корму. Іноді-ж велике черево показує й на хворобу. Однак більше треба стерегтися дуже підтягнутого, як кажуть, „сухорлявого" черева. Коняка, що має такий живіт, як у хорта, напевно буде часто хворіти, не держить тіла й увесь час буває кощавою (М. 22, 15).

Далі, понизу від черева до здухвин, вподовж задніх ребер, у деяких коней буває „запальний рівчак" (Мал. 22, 4). Таку коняку не слід купувати, бо запал дуже прикра хвороба й сумнівно, чи можна її вигоїти.

Не слід забувати оглядіти ті містини, яких звичайно не дуже видко: наприклад, **калитку (мошну),** бо там можуть бути нориці, що лишаються після того, як жеребця негарно виложать. Іноді там розростається дике мясо, або опухають ядра. У кобил треба обдивлятися **вимя.** Нарешті, дивляться коневі **під хвіст,** чи не має в нього в заду яких опухів, бородавок, або чи не випадає кутня кишка. Не слід забувати, що часом цигане приліплюють або привязують волос коням, у яких обліз **хвіст.**

Потім пильно обдивляються **ноги.**

Ноги — саме сила коня, і кожна, хоч і найменша в них вада здешевлює каняку. Через те й слід обдивлятися ноги яко мога найпильніше. Кожну ногу треба розглядати нарізно та прирів-

Козинці у коней перепрацьованих та хорих на опій (ревматизм).

Шаблиста постанова ніг у слабих коней.

Мал. 19. Вади передніх ніг.

нювати одну до другої: праву передню до лівої передньої, а задні теж проміж собою. Огляд краще всього починати зверху, від плеча (рамена).

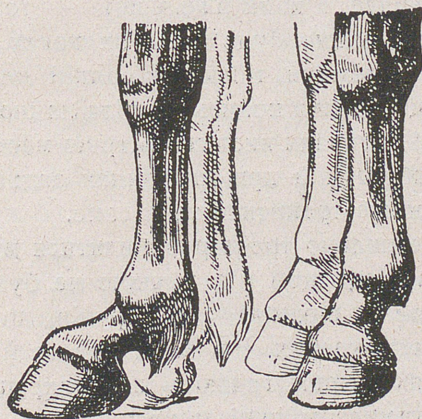
Плечі й усі ноги мало тільки окинути оком, а неодмінно треба облапувати руками. На плечах, окрім того, що було сказано попереду, треба ще

помічати, чи не має де-яких нориць, або рубців. Багато є таких коней, що в них саме на лопатці можна знайти невеличкі рубці (близни), сантиметрів на 15—20 один біля другого. Ці рубці зостаються після „заволоки" і вказують на те, що колись засилялась коняці в лопатку, як та хворіла на „сплечіння". Це дуже недобре, бо таку неміч хоча й можна вигоїти, отже вона не раз може повернутися (Мал. 22, $_7$).

На ліктеві часто бувають „шипові жовни" або **ґудзи** (Мал. 22, $_{17}$). Хоча їх і не слід вважати за велику ваду, отже і ця хиба недобра, найбільше тим, що цигане, бажаючи приховати таку жовну, розрізують її й запевнюють, ніби коняка ненароком поранила собі ногу. Одначе, памятаючи добре ту містину, де виникають „шипові жовни", не трудно розпізнати напевне, що саме маємо, і тим більше, що, облапавши навколо розрізу, можна найти твердий опух, не подібний до того, який буває при саднах. Крім того, шипові ґудзи іноді свідчать, що кінь тяжко слабував на легені та не міг лежати на боці, а лягав „по коровячому".

Після плечей треба роздивитися **колінка.** Їх теж розглядають у парі і з усіх боків. Не слід, щоб одно було сухіше, або повніше, (Мал. 22, $_{19}$), як друге; щоб на них не було саден, або лисин, що часто трапляються у полохливих коней, які з переляку бються об віщо трапиться. Коли-ж обидва коліна будуть позбивані, то про таких коней напевне можна думати, що вони спотикаються та

падають. З заднього боку треба облапати **жили,** аж від груднини та до мички. Ці жили повинні бути однакові на обох ногах; коли-ж буває інакше, то це вказує на їхню хворобу або — й на кілька недуг. (Мал. 22, $_{20}$).

Мягка бабка. Сторчова бабка.

Мал. 20. Такі ноги швидко псуються.

Тут-же не рідко знаходять і **наливи** (Мал. 22, $_{37}$). Наливи теж можуть бути й коло колін. Коли вони бувають з обох боків коліна, так, що надавлюючи з одного боку, чути, як щось коливається з другого — то їх зовуть скрізняками, тобто вони проходять ногу наскрізь. Маленькі наливи не дуже вадять коняці, а великі, або-ж „скрізняки" — вже негарна вада, і коняка, що їх має, годиться тільки в легку роботу, бо від натуги швидко починає шкандибати. Крім того у кобил,

що мають наливи й лошата часто дістають цю ваду спадком.

На передньому боці коло **пута** або й низче, слід примічати, як буде рости волосся. Треба памятати, що рідко які коні мають у цих місцях волосся кучеряве, а коли вже мають — то кучеряве волосся неодмінно буде на обох ногах. Як щож кучері помічаються тільки на одній нозі, то це означає, що коняка колись хворіла на цю ногу і їй в цім місці натирали якоюсь гострою мастю. Цього не слід забувати й при оглядинах задніх ніг, бо й на них може трапитися те-ж саме.

Дуже пильно треба роздивлятися **мичку, вінчик та копити,** щоб під мичкою не було ніяких рубців (близн, шрамів) або струпів, що трапляються при мокрецях. Бо, хоча цигане й запевняють, а деякі селяне гадають, що мокреці — діло пусте, а тимчасом інші мокреці дуже довго не гояться, а коли нечисто ходити коло коня, то й позагоювані знову розятрюються. Можна до того запустити мокреця, що струп розійдеться геть по всій нозі („груда“) або прикинеться „антонів огонь“.

Вінці теж повинні бути цілком подібні один до другого і без усяких опухів та поранень. На вінцях або трошки низче, нерідко бувають нориці, що йдуть аж до копитового хряща та дуже довго не загоюються. Ця хвороба завдає багато мороки та робить коняку мало придатною до роботи. (Мал. 22. $_{22}$). Через те й треба придивлятися пиль-

ненько чи не має у цім місці якої небудь щілинки і чи не сочить з неї хоч трішки гною. Для того треба в цім місці дуже міцно притискувати рукою, чи не вийде часом з під вінця якась краплинка гною. Цього вже досить, щоб такого коня не купувати.

Треба памятати, що у коней найчастіше хворіють **копити.** Через те нічого й казати, що копити треба роздивлятися якомога уважно, бо на них дуже часто бувають усякі вади, що збезцінюють коняку та роблять її непридатною до роботи.

Добрий копит буде чистий та гладенький з усіх боків: ні зокола, ні ззаду, ні з боків на ньому не буде рівчаків та рубців. Рівчаки раз-у-раз йдуть упоперек і бувають найпомітніші на заціпі; це вказує на те, що коняка була колись — а може й тепер — недужала на опій (ревматизм). Такі копити звуться їжаковими (Мал. 22, $_{29}$). Треба дуже пильно придивлятися, щоби розпізнати такий копит, бо часто навмисне, щоб приховати ґандж, цигане зчищають усі рубці, вигладжують ріг терпугом або шклом і намащують салом або стеарином. Найчастіше вони виводять на ярмарок коней з навмисне закаляними копитами. Це треба зразу запримічати й попереду, ніж обдивлятися копити, слід поодчищати багно паличкою, або ще краще — мокрою ганчіркою. Від ганчірки не тільки відчиститься кал, але часом одітреться й замазка, коли її було покладено на копит.

Хоча „їжаковий“ копит — недобра річ, отже, ще гірше, як на копиті бувають не тільки поперечні рубці, а ще й розколини (Мал. 22, $_{26/33}$) вподовж рога, зверху додолу. Маленькі, мілкі розколини не дуже вадять коняці, але-ж, як вони згодом глибшають, так що тріскається увесь ріг, то це вже дуже негарно, бо така коняка повинна довго стояти без діла, поки в неї не відросте новий ріг. (Іноді — аж девять місяців!) Ця хвороба страшна не так сама по собі, бо всяку розколину, хоча й не швидко, а можна загоїти, — тільки слід памятати, що це вказує на слабкий та крихкий копит. Коняка з крихкими копитами може трощити собі ноги день-у-день і через те буде більше стояти в стайні, ніж робити. Цигане найчастіше приховують розколини всякими замазками: чоботарським варом, воском із сажею та салом (спуск) або чим іншим, що добре прилипає до рогу та може заліпляти тріщини, як, наприклад, так званий, штучний ріг, що дуже подібний на правдивий. Щоби не проґавити цієї вигадки, треба знати, які частини копита найчастіше тріскаються. На кожнім копиті є три таких місця, де ріг найдужче розпірається при ході і через те він найчастіше тріскає: на передку, чи на заціпі, коли через розколину копит стає подібним до коровячої ратиці — це одно, а потім на обох задніх кутах, коло пяток. Оттут і слід раз-у-раз шукати розколин, чи отвертих, чи замазаних. (Мал. 22, $_{25/33}$).

Якщо зокола копит добрий, без вад, то далі

слід попідіймати ноги по-ряду та обдивитися на кожній **стрілку та підошву**. На стрілки треба не тільки дивитись, але й обмацати їх пальцями. В дужій стрілці пальцем можна намацати тверду основу, наче хрястку, а коли палець грузнутиме й на ньому буде лишатися смердючий гній, то вже напевне можна сказати, що стрілка гниє, і треба чимало морочитися, щоб її загоїти. Слід памятати, що коней, у яких гниють стрілки, „конярі“ кують на товсті підкови з високими гаками (шипами), щоби підошва не терлась об землю, бо тільки тоді коняка й не буде шкандибати. Дуже небезпечна річ, коли на стрільці або на підошві є маленькі, мнякуваті наростні, що трохи нагадують собою карафіоли. Це може бути рак або пістряк — недуга тяжка й дуже уперта.

Не гарно теж для робочої коняки, якщо вона має повні, косі, або здавлені (вузькі) копити. Найгірші копити — повні, через те що кінь із такими копитами часто збиває собі ноги та хворіє на наминки то що. Та ще негарно й те, що коней з такими копитами дуже часто нетямущі люде купують, наче зовсім добрих. Через те тут слід вказати, як ліверанти приховують ці вади.

Повний копит вони зрізують з країв (опорний край) і підковують на товсту підкову; через те він показується й вищим й вузчим, та підошва не дістає до землі.

Скісний — зрізують із похилого боку; до підкови-ж під супротивний край приварюють

високий гак, а через те здається, що коняка має копити круті та рівні.

Вузький чи здавлений — підковують на таку підкову, що буде ширша від самого копита, а кути між підковою та рогом замазують замазкою — і копит здається ширшим.

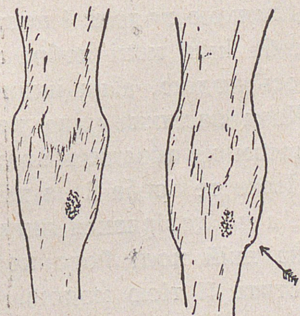
Все це слід знати, щоби не переплатити за таку коняку більше, ніж вона того варта.

Задні ноги обдивляються так само, як і передні — лапають руками, рівняють один суглобець до другого: кульші, п'ятки (скаковий суглоб), пута, вінці, мички, копити. На задніх ногах найпильніше треба обдивлятись п'ятки, бо коні часто хворіють на „шпат" чи „шпак" (Мал. 22, $_{27}$). Шпат пізнають через те, що один суглобець трубший як другий, а як це буває мало помітно, то роблять „шпатову спробу". Для цього згинають ногу та держать її так кілька хвилин, а далі пускають додолу та кажуть провідникові швидко бігти, щоби коняка пішла риссю: якщо коняка хворіє на шпат, то після цього вона починає шкандибати.

Оглядівши оттак коня, нарізно кожну частину тіла, треба його ще раз обдивитися всього разом, з усіх боків. Тут доглядають, чи всі супротивні части рівні, чи вони приходяться одна в одну, чи коняка не кривобока, чи не вузькогрудна. Доглядають, як вона стоїть: чи впірається однаково на всі ноги, або-ж одну якусь одставляє на бік, чи часто вона переступає з ноги на ногу. Дужа коняка становить усі чотири рівно, прямовісно, не

виносить жадної ноги вперед, чи назад, або в бік. Як що-ж у неї хворіє якась нога, то вона її жалітиме і через те буде становити так, щоб менше на ту ногу натискувати: стає не всім ступнем, а тільки зацiпом, або пяткою, чи боком.

Тут-же треба додати, що не кожний, дивлячись на криву коняку, розпізнає, на яку ногу, (пра-

Мал. 21. Ліворуч показано здорову ногу -- праворуч стрілкою показано шпаковий кістний наростень.

ву чи ліву) вона кульгає. Щоб це напевне вгадати, треба більше дивитися на голову, як на ноги; кінь, хворий на передню ногу, підіймає голову тоді, як упірається на хвору ногу, а кульгаючи на якусь задню, — навпаки, опускає голову саме тоді, як ступає хворою ногою. Звісно, що як кінь махає головою, то вкупі махають і вуха, а через те й є приказка: „як хочеш пізнати, чи шкандибає коняка,

то насамперед дивись, на вуха“. Все це слід знати, а найбільше — про ноги, бо, як уже сказано, безнога коняка нічого не варта.

Отакий огляд роблять на стоячій коняці, та тільки це ще далеко не все. Вже згадувалося раніше, що інші хвороби та вади можна розпізнати тільки після пробіжки. Через те й треба випробувати коняку на ходу.

Пробують всякою ходою: і поступцем, і тюпки, і навскоки, бо інші коні добре ходять тільки одною — якоюсь ходою, а на інших „кують“ чи засікаються. Хоча засічки мало вадять робочій коняці, а тимчасом не завадить знати, як про це довідуватись. Через те треба й на ходу пробувати коняку самому, а не довірятися циганові, бо продавець знає, на якій ході його коняка забиває, і ніколи не пустить її тією ходою. Треба випробувати коняку не тільки під верхом, як це робиться по ярмарках, або ще й гірше — тільки на поводі, а слід булоб її ще й запрягти у віз. Це тому, що інші коні добре ходять тільки без упряжки, а в запряжці бувають норовисті. На спробу не слід запрягати важкого воза, або-ж такого, що дуже деренчить, бо кінь, як що він незвиклий, може злякатися того деренчання і поносити, хоча наперед він був і плохий. Через те можна признати і добру коняку за норовисту. Ваги теж не треба накладати великої, бо на ярмарку кінь може чого злякатись, або який хлопяга опереже його батогом — як те водиться по наших ярмарках, — а кінь

дуже сіпне та й зашкодить собі ногу, чи що інше. Та й те треба памятати, що як стане ця коняка своєю власною, то жадний господар не гнатиме її підтюпцем чи навскоки з вагою; то не варт її так і випробувати. Щоби дізнатися, чи кінь не засікає, роблять так: намащують коло мичок крейдою, і якщо кінь засікається, або „кує“, то крейда на тих містинах, які він буде зачіпати, посходить.

От, як коняка вже пробігалась і видко, що вона не кульгає ні на одну ногу й не засікає, тоді треба знову подивитись їй у ніс та на здухвини. У дужої коняки з недовгого бігу не будуть текти з носа віскряки, й сама вона дуже не засапається. Як щож з носа тектимуть сопляки, або-ж гній, то вже треба берегтися, щоб вона часом не була сапата. Буває й так, що інша коняка після того, як хоч трохи пробіжиться, починає харчати. Такого коня не слід теж купувати, бо посвист у горлянці та харчання вказують на важку хворобу — свистячу задишку, від чого вже коня не можна вирятувати. Тут ще слід знати, що цигане раз-у-раз при цьому запевнюють, буцім то у коня тісний хомут і через те кінь харчить. Найкраще це можна вивірити, пробуючи коня без хомута, під верхом: коли він має задишку, то харчатиме однаково й без упряжки. Якщо після пробіжки кінь починає дуже хитати боками й здухвини глибоко западають, або ще й показується „запальний рівчак“, то про таку шкапу можна думати, що вона певно нездужає на запал. І хоча запали бувають ріжні

й від деяких коні видужують, отже не всякий запал можна згоїти.

Як уже впевнилися, що і після спроби на ходу, кінь не виявляє ніяких негарних прикмет, треба, потихеньку його проводючи, ще раз подивитись ноги, бо трапляється так, що кінь той виглядає, як дужий, поки стоїть, а тільки побігає трішки, починає хворіти, шкандибати, тремтить, або не віпрається справно ногами. Ліверанти це знають і навмисне перед продажем „видержують" таких коней по стайнях, щоб вони поменше ходили та не натруджували-б собі ніг.

По-за всім сказаним, не зайвим буде подати загальні ознаки коня дужого.

1. Дужий кінь, коли його виведуть із стайні, на все довкола звертає свою увагу.

2. Погляд має ясний, лагідний та гравий.

3. Слизові оболонки носа, рота та очей (спoївку) має блідо-рожеві.

4. Ніс і „крила носові" (окраї ніздрів), сухі й чисті. Тільки по пробіжці можлива водява, чиста тектина з ніздрів.

5. Видихнуте повітря з носу чи рота — не смердюче.

6. Око чисте, без сльози.

7. Під щелепами — рівно й гладенько.

8. Шерсть гладенька, блискуча, не зачучвірена. У лошат на весні та в осени під час линяння (зміни шерсти), полиск зникає (бо, линяючи, тварина не є цілком дужа).

9. Шкура мягка, пружна, легко натягається й збігається, без лисин та струпів.

10. Дужий кінь не кощавий, не миршавий.

11. Має рівну, більш-менш однакову теплину всієї шкури, тільки ноги холодніші.

12. Вуха теплі. Без потреби не нашорошує й „не пряде“ ними.

13. Дихає рівно, мало розтулюючи ніздрі, тихо, не підносючи боків.

14. Видих із обох ніздрів однакової сили.

15. Протягом хвилини дихає 10—12—14 разів.

16. „Запального рівчака“ не має.

17. При легкому натиску на горлянку — не кашляє. Від тютюнового диму, при морзі може легко відкашлювати.

18. При намацанні підщелепової жили, чути рівний „живчик“ (пульс), що дає пересічно 40 ударів за хвилину (від 32 до 48).

19. І не будучи голодний, радо хапає смашні річі з рук (хліб, цукор).

20. Коли їсть, жує — без затримки, без торохкотіння, без слинення.

21. Коли пє — не стрімляє ніздрів у воду, води носом не виливає.

22. Стоючи, спірається однаково на всі ноги.

23. При проводці — на піску лишає рівні й однакової сили відбитки усіх чотирьох копитів.

24. При повороті — не „сідає“ на ту ногу, на яку його повертають.

25. Не оглядається на черево чи на зад.

26. Не вертить без потреби хвостом.

27. В праці не швидко пітніє.

28. Не дозволяє вкласти пальця у вухо.

29. Не дозволяє поставити копит на копит.

30. Не дозволяє наступати на вінець.

31. Зажмурюється при маханні перед оком.

32. При повороті голови до сонця, зіниця в оці зменшується, в затінку розширюється.

33. Мочиться 8—10 разів протягом доби. Сеча витікає світлою, рівною цівкою.

34. Спорожнюється приблизно через кожних $2^1/_2$—3 години.

35. Спорожнення густі, в формі кульок, без цілого зерна, не вкриті слизотою чи туковою плівкою, без глистюків (гробаків).

36. Вночі в стайні лягає на якийсь час.

37. Встаючи, не стогне.

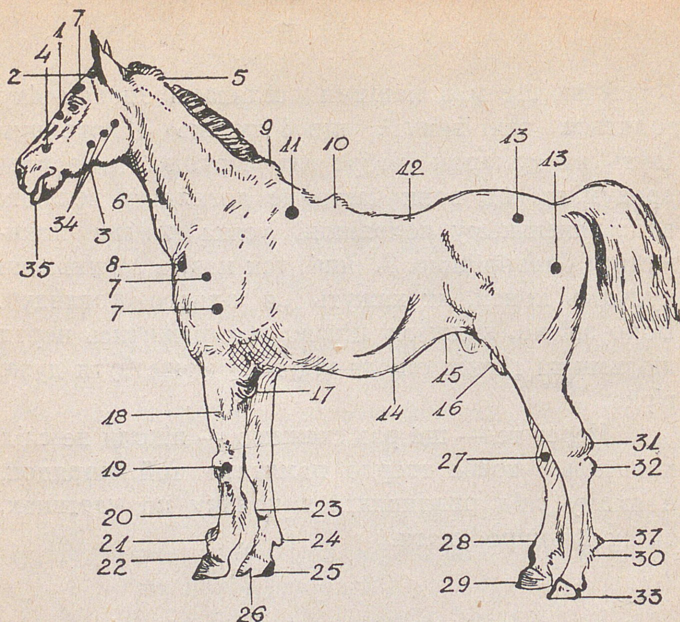
38. При натиску на спину, степ, нирки, — не вгинається.

39. Дужий і не старий кінь не буває ледачий.

Оттак пильно слід було-б обдивитися кожну коняку, яку доводиться купувати по ярмарках, бо хоча цигане знають багато ще інших способів, як ховати ріжні кінські вади та хвороби, одначе такий огляд, як оце розказано, всеж може оборонити від великих та прикрих помилок. Такий огляд, хоч його і не легко зробити на ярмарку, не дає циганові оплентати покупця та вимантачити в нього загорьований гріш за яку небудь ледащицю.

А як ще між нашими селянами зпокон-віку водяться такі звичаї, що і купець і його кум ідуть на ярмарок добре під чаркою, то зовсім зрозуміло, що вони часто не доглядять великих вад: пяненькому чоловікові усяка коняка покажеться бадьорішою. А інші, так навіть з вихвалки купують коней, як кажуть „з одного погляду". Воно звісно, кожному цікаво покуражитись перед людьми та тільки опісля від того може бути дуже гірко.

Через те — ще раз скажемо — ніколи не слід хапатись і треба твердо памятати **той порядок,** в якому слід роздивлятися коняку по частинах, та як її випробувати.

Мал. 22.

1. місце, де лишаються рубці від „заволок", що затягають сюди під час хвороби на мозок, 2. садно на чолі, під чубком, 3. зубна нориця, 4. місце, де випірають кістки від полипа, 5. пухлина, (опух на потилиці), 6. нориця на шийній жилі, що зявилась від нечистого кровопускання, 7. рубці від „заволоки" при „спечінні", 8. затьорка від хомута, 9. нагніт на степу, 10. нагніти на спині, 11. нагніти від сідекли, 12. сідлиста спина, 13. рубці від „заволоки", що затягають під час кульшового кульгання, 14. запальний рівчак, 15. підтягнене черево, 16. стегенна жовна, 17. шипова жовна, 18. колінна жовна, 19. колінний гриб, 20. застаріла хвороба сухої жили, 21. накістник, 22. засічка вінчика, 23. накістник, 24. путова жовна, 25. нориця у вінчику, 26. розколина в копиті, 27. шпат (шпак), 28. накістник, 29. їжаковатий копит, 30. путова жовна, 31. жовна заднього коліча, 32. „заяча" нога, 33. розколина на копиті (пяткова), 34. рубці від „заволоки", що затягали при хворобі на очі, 35. паралич долішньої губи, 37. наливи.

20. **М. Стахурський:** Хороби кінських ніг (кінська ортопедія) . . . . зол. 0·60
21. „ Коли і як помагати при породах у корів . . . . „ 0·30
22. **В. Білинський:** Ветеринарна гігієна . . „ 2·00

IV. Інженерія.

23. **О Охрим:** Меліорація і комасація селянських господарств . . . . „ 0·70
24. **Гр. Герасимович:** Як міряти землю . . . „ 0·20
25. **О. Лушпинський:** Відбудова знищених сіл (часть 2, 3,) . . . . „ 5·00

V. Право, кооперація й інші.

26. **М. Стахів:** Хто відповідає за полеві і лісові шкоди . . . . „ 0·80
27. **М. Холєвчук:** Шляхи до поліпшення годівлі сільсько-господарських тварин . . . „ 0·20
28. **В. Созанський:** Яка буде завтра погода . „ 0·25
29. **К. Коберський:** Про кредит та сільські каси (Райфайзенки) . . . . „ 0·20
30. **Б. Іваницький:** Як доглядати ліс . . . „ 0·30

Друкуються такі нові книжки:

31. **В. Пилипчук:** Практичний підручник пасічництва. 2-ге нове, перероблене видання, 260 стор. друку . . . .
32. **Інж. М. Боровський:** Про зелені погної . .
33. „ Як виробляти соломяні вулики . . . .
34. „ Медодайні рослини .
35. **Інж. Др. М. Холєвчук:** Годівля і плекання поросят . . . .

Крім книжок нашого видання маємо на складі всі господарські книжки других Видавництв та Державного Видавництва України. Викази та цінники пересилаємо на бажання даром. Книжки висилаємо за попереднім надісланням готівки або на бажання за післяплатою. За післяплатою **не висилаємо** книжок, які коштують менш, ніж 1·50 зол. Пересилка поодинокої книжки коштує 25 сот., а поручена 50 сот. За непоручені пос. експед. не відповідає.

коси

к
о
с
и

ГОСПОДАРІ!

Маєте з певністю приятелів або знакомих, котрі хотять купити добру косу? Вкажіть їм нашу косу з охоронною маркою „Центросоюз — Львів“.

Коси наші є зі стирійської стали і подвійно в оливі гартовані. Визначаються сильною пяткою і тонким полотном, а притім є легкі.

ЖЕНЦІ!

Ніколи не змучитеся в часі жнив, коли будете вживати наш серп з охоронною маркою: „Центросоюз — Львів“.

Серпи наші є найпрактичнішої форми, тривалі. — Вістря їх є спеціяльно гартоване та дрібно зублене.

с
е
р

Всі кооперативи — продадуть Вам коси і серпи нашої

